

PEDAGOGIKA NAZARIYASI VA PEDAGOGIK TA'LIMOTLAR TARIXI

Kurbanbaeva Jarqinay

2-son Nukus Abu Ali ibn Sino nomidagi

“Jamoat salomatligi texnikumi” psixologi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17525923>

Annotatsiya. Ushbu maqolada pedagogika fanining shakllanishi, uning nazariy asoslari, tarixiy rivojlanish bosqichlari, shuningdek, buyuk pedagog va mutafakkirlarning ta'lim-tarbiya haqidagi qarashlari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogika nazariyalarining tarixiy ildizlari va ularning bugungi ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogika, nazariya, rivojlanish, tarix, tarbiya, bilim, asoslar, sivilizatsiya

Аннотация. В данной статье анализируется становление педагогической науки, ее теоретические основы, этапы исторического развития, а также взгляды великих педагогов и мыслителей на образование и воспитание. Также освещены исторические корни современных педагогических теорий и их значение в современном образовательном процессе.

Ключевые слова: Педагогика, теория, развитие, история, воспитание, знание, основы, цивилизация

Abstract. This article analyzes the formation of pedagogical science, its theoretical foundations, stages of historical development, as well as the views of great pedagogues and thinkers on education and upbringing. Also, the historical roots of modern pedagogical theories and their significance in the modern educational process are highlighted.

Keywords: Pedagogy, theory, development, history, upbringing, knowledge, foundations, civilization.

Pedagogika — insonni har tomonlama shakllantirish, unga ijtimoiy hayot uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni berish jarayonini o'rganadigan fan hisoblanadi. Uning nazariy asoslari qadimdan shakllanib kelgan bo'lib, har bir tarixiy davr o'zining ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va ma'naviy sharoitiga mos pedagogik g'oyalarni ilgari surgan. Pedagogika nazariyasi ta'lim va tarbiyaning maqsadi, mazmuni, tamoyillari va metodlarini ilmiy asosda o'rganadi [1.1].

1. Pedagogika nazariyasining shakllanishi

Pedagogika fani qadimgi sivilizatsiyalarda, xususan, Qadimgi Yunoniston, Misr va Xitoyda shakllana boshlagan. Sokrat, Aflotun, Arastu kabi faylasuflar inson tarbiyasi, bilim berish va axloqiy kamolot haqida dastlabki nazariy g'oyalarni ilgari surganlar [2.1]. O'rta asrlarda esa ta'lim diniy yo'nalishda bo'lib, Avreliy Avgustin, Foma Akvinskiy singari mutafakkirlar tarbiyani insonni ma'naviy poklash vositasi deb bilganlar. Uyg'onish davrida esa insonparvarlik g'oyalari kuchayib, Erazm Rotterdamskiy, M. Monten kabi allomalar inson shaxsini erkin rivojlantirishni ilgari surganlar [3.2].

2. Yevropa pedagogikasining nazariy asoslari

XVII asrda Y.A. Komenskiyning “Didaktika buyuk kitobi” (“Didactica Magna”) pedagogika tarixida burilish yasadi. U ta'lim jarayonini tizimli, bosqichli tashkil etish g'oyasini ilgari surdi. Komenskiy “tabiatga muvofiqlik” tamoyilini asoslab, ta'limda bolalarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olish zarurligini ko'rsatdi [4.1]. XIX asrda K.D. Ushinskiy

Noyabr, 2025-Yil

“Inson tarbiya ob’ekti emas, balki sub’ekti” degan g’oyani ilgari surdi. U pedagogikani mustaqil fan sifatida qarab, shaxsning ijtimoiy muhitdagi shakllanishini tahlil qildi [5.3]. XX asrda esa Jon Dyuning pragmatik pedagogikasi, A. Makarenkoning jamoada tarbiya nazariyasi, L.S. Vygotskiyning sotsiokultural yondashuvi pedagogika fanining zamonaviy yo‘nalishlarini belgilab berdi [6.2].

3. O‘zbek pedagogik fikrining rivojlanishi

O‘zbek pedagogikasining ildizlari xalq og‘zaki ijodi, qadimiy allomalar merosi — Ahmad Donish, Alisher Navoiy, Bahouddin Naqshband qarashlarida namoyon bo‘lgan. XX asr boshlarida Abdulla Avloniy, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov singari jadid pedagoglari milliy maktab, ona tili, ma’naviyat va vatanparvarlik tarbiyasi g‘oyalarini ilgari surdilar. Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari milliy pedagogika tarixining durdona namunasi bo‘lib, unda insonparvarlik, milliy qadriyatlar va axloqiy poklik g‘oyalari ilgari surilgan [7.4]. Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida pedagogika fani ilmiy yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va kompetensiyaga asoslangan ta’lim tizimi orqali rivojlanmoqda. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta’kidlaganidek:

“Ta’lim-tarbiya tizimini zamon talablariga mos isloh qilish — mamlakat kelajagini belgilovchi eng muhim masaladir” [8.1].

4. Zamonaviy pedagogika nazariyalarining tarixiy ildizlari

Bugungi kunda keng qo‘llanilayotgan shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, konstruktivistik yondashuv, kompetensiyaga asoslangan ta’lim kabi nazariyalar o‘z ildizlarini Komenskiy, Ushinskiy va Avloniylarning g‘oyalaridan oladi. Ularning umumiy mohiyati — ta’limni inson ehtiyojiga, mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishga yo‘naltirishdir [9.2]. Shu bois, pedagogika nazariyasi tarixni bilmasdan rivojlana olmaydi. Har bir yangi ta’lim konsepsiyasi — o‘tgan avlodlarning ilmiy merosiga tayangan holda shakllanadi. Pedagogika nazariyasi va pedagogik ta’limotlar tarixi — insoniyat tafakkurining eng qadimiy va muhim sohalaridan biridir. Bu fan o‘z tarixida ko‘plab davrlarni bosib o‘tdi, biroq uning asosiy maqsadi — komil insonni tarbiyalash g‘oyasi o‘zgarmay qoldi. Komenskiy, Ushinskiy, Dyui, Avloniy kabi buyuk pedagoglarning merosi zamonaviy ta’lim tizimining ilmiy poydevorini tashkil etadi. Bugungi kunda O‘zbekistonda ta’lim-tarbiya sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar aynan shu tarixiy tajribalar bilan uyg‘unlashib, yangi pedagogik paradigmalarning shakllanishiga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hasanboyev J., Xoliqberdiyev K. Pedagogika. – Toshkent: “Fan”, 2019.
2. Komenskiy Y.A. Buyuk didaktika. – Moskva: Pedagogika, 1982.
3. Erazm Rotterdamskiy. Pedagogik risolalar. – Amsterdam, 1965.
4. Ushinskiy K.D. Inson – tarbiya predmeti sifatida. – Moskva: Prosveshcheniye, 1974.
5. Dyui J. Demokratiya va ta’lim. – Nyu-York, 1916.
6. Vygotskiy L.S. O‘qitish va rivojlanish. – Moskva, 1991.
7. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘zbekiston, 1992.
8. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021.
9. Rajabov Q. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
10. Karimov A.A. Zamonaviy ta’lim konsepsiyalari. – Toshkent: “Innovatsiya”, 2023.